

yaptığı şerh ve tahlilleri içermektedir. 7. *et-Te'arruf 'ale'z-zât hüve't-çarîku'l-mu'abbed ile'l-İslâm* (Dimaşk 2008). Bunların dışında Bûtî *Haqâretü'l-İslâm*, *el-'Ulûmü'l-Lübânîyye*, *et-Te-meddü'nü'l-İslâmî*, *el-Va'yü'l-İslâmî*, *Dirâsât İslâmiyye*, *Ṭabîbek*, *İctihâd*, *en-Nehcü'l-İslâmî* ve *el-Eyyâmü'd-Dimaşkıyye* gibi gazete ve dergilerde çok sayıda makale neşretmiştir. Ayrıca pek çok sempozyumda tebliğ sunmuş, televizyon kanallarında düzenli konferanslar vermiş, bunların bir kısmı yayımlanmıştır (Bûtî'nin eserlerinin geniş bir listesi ve eserler üzerine ayrıntılı bilgi için bk. Hişam Uleyvân – Fâdî el-Gavş, s. 239-270).

BİBLİYOGRAFYA :

Bûtî, *el-Cihâd fi'l-İslâm: Keyfe nefhemühü ve keyfe nümârisühü*, Dimaşk-Beyrut 1993, tür.yer.; a.mlf., *Hâzâ vâlidî: el-Kuşşatü'l-kâmile li-hayâtî's-şeyh Mollâ Ramazân el-Bûî min vilâdetihî ilâ vefâtih*, Dimaşk-Beyrut 1995, tür.yer.; a.mlf., *es-Selefiyye: Merhale zemeniyye mübâreke lâ mezhebün İslâmî*, Dimaşk 1999, tür.yer.; a.mlf., *el-Hikemü'l-'A'âtâ'iyye: Şerh ve tahlîl*, Dimaşk 2003, s. 15; a.mlf., *el-Lâ Mezhebiyye: Ahtâr bid'a tüheddü'd-ş-şer'ate'l-İslâmiyye*, Dimaşk 2005, tür.yer.; a.mlf., *el-Mezâhibü't-tevhîdiyye ve'l-felsefâtü'l-mu'âşıra*, Dimaşk 2008, s. 43-44; a.mlf., *Bâñnû'l-işm*, <http://taouiala.almountadayat.com/t167-topic/> (19.01.2015); M. Adnân Sâlim, *Eḍvâ' 'alâ kitâbi'l-Cihâd fi'l-İslâm*, Dimaşk 1995; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân, *Kütübün hazzere minhe'l-'ulemâ'*, Riyad 1415/ 1995, I, 177, 206-207; II, 258; Hişam Âlû Kutayt, *Vakfe ma'a'd-duktür el-Bûî fi mesâ'ilih*, Beyrut 1997; Üsâme es-Seyyid, *er-Reddû'l-'ilmî 'ale'l-Bûî*, [baskı yeri yok] 1999; Hâlid Abdüssemi' Abdulrah Ali, *Menhecü'd-duktür Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bûî fi'd-da'vi ilallah* (doktora tezi, 2001), Câmîatü'l-Ezher Külliyyetü' Usûli'd-dîn; Abdürrezzâk İd, *Sedenetü heyâkilil'vehm: Naḳdû'l-'akli'l-fihî: el-Bûî nemûzecen*, Beyrut 2003; Hasan M. Murâd, *ed-Duktür Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bûî: Âşâruhü'l-'ilmiyye ve neşâtühü'd-da'vi* (doktora tezi, 2005), Külliyyetü İmâm el-Evzâi; Hâlid es-Süsi, *Naḳzû evhâmî'l-ittihâm: Naḳzû 'ulûmî'l-Elbânî ve'l-Bûî*, Dimaşk 2005; Rîmâ M. Enîs, *Şâhid 'ale'l-İslâm ve'l-müslimîn: Ravâ'î'u efkârî Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bûî*, Dimaşk 2009; Hişam Uleyvân – Fâdî el-Gavş, *el-Bûî: ed-Da'Ve ve'l-cihâd ve'l-İslâmî's-siyâsi*, Beyrut 2012, s. 239-270; Andreas Christmann, "Müslüman Âlim ve Dinî Lider: Şeyh Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî" (trc. Muammer İskenderoğlu), *Usul: İslam Araştırmaları*, sy. 2, Adapazarı 2004, s. 129-154; Suat Yıldırım, "M. Saîd Ramazan el-Bûtî'yi Anarken", *Yeni Ümit*, Cl, İstanbul 2013, s. 5-8; "Nübze 'an hayâtî'l-'allâmeti'l-imâmî's-şehîd Muḥammed Sa'îd Ramazân el-Bûî", http://naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=mufty&pg_id=1992 (11.10.2014); Thomas Pierret, "al-Bûîf, Muḥammed Sa'îd Ramazân", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2015, fas. 3, s. 54-57.

BÜNYADOV, Ziya (1923-1997)

Azerbaycanlı tarihçi.

21 Aralık 1923'te Âstârâ şehrinde doğdu. Babasının adı Mûsâ, dedesinininki Mâ-sûm'dur. Ailesi soy adını isim zincirinin on üçüncü sırasında yer alan Bünyâd adlı dedelerinden almıştır. Orta öğrenimini 1939'da Gökçay şehrinde tamamladı. 1939-1942 yılları arasında Bakü Harp Okulu'nda okudu. II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyet ordusu saflarında piyade bölüğü ve tabur kumandanı olarak batı cephesinde Almanlar'a karşı savaştı (1942-1945). Cepheye gösterdiği başarılar sebebiyle 27 Şubat 1945'te "Sovyet ittifakı kahramanı" fahrî unvanı ve yirmi civarında madalya ile taltif edildi. Savaştan sonra Moskova Şarkiyat Enstitüsü'nde lisans öğrenimi gördü (1946-1950). Ardından dört yıl boyunca enstitünün araştırma görevlisi kadrosunda çalıştı, ünlü Rus şarkiyatçısı E. A. Belyaev'in danışmanlığında *İtalyanskiy İmperializm v Afrike* (Afrika'da İtalyan emperyalizmi) adlı doktora tezini hazırladı (1954). 1954-1964 yıllarında Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde uzman tarihçi olarak çalıştı. Bunun yanında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı (1958-1959). 1964'te *Azerbaycan VII-IX Esirlerde* isimli çalışmasıyla doçent ve 1965'te profesör oldu. 1964-1981 ve 1986-1988 yıllarında Azerbaycan İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'ne bağlı Orta Asırlar Tarihi Şubesi başkanlığını yürüttü. 1967'de İlimler Akademisi'nin muhabir üyeliğine, 1973'te aslı üyeliğine seçildi. 1981-1986, 1988-1997 arasında Şarkiyat Enstitüsü'nde direktörlük yaptı. 1990'da İlimler Akademisi başkan yardımcılığı görevini üstlendi. Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra faal siyasî hayata katıldı ve milletvekili seçildi (1995). Bünyadov, 21 Şubat 1997'de Bakü'de uğradığı bir terör saldırısı neticesinde hayatını kaybetti. Ölümünden sonra ülkenin en büyük ödülü olan "İstiklâl madalyası" ile ödüllendirildi (1998). Ziya Bünyadov, Azerbaycan'ın son yüzyılda yetiştirdiği önde gelen ilim adamları arasında yer alır.

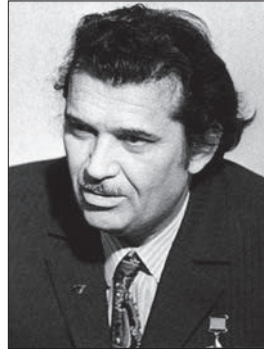
Eserleri. Üretken bir araştırmacı olan Bünyadov birçok kitap ve makale yazmıştır. Akademik çalışmaları daha çok Kafkasya araştırmaları, Azerbaycan tarihi ve medeniyeti tetkikleri, Yakındoğu ve Ortadoğu ülkeleri dilleri, tarih, coğrafya ve

kültürü alanında yoğunlaşmıştır. Bünyadov'un başlıca eserleri şunlardır: 1. *Obzor İstoçnikov po İstorii Azerbaydjana: İstoçniki Arabskie* (Bakü 1964, 1999). İslâm tarihi kaynaklarında Azerbaycan'la ilgili olarak yer alan bilgilerin özetinden ibarettir. 2. *Azerbaydjan v VII-IX vv.* Bünyadov'un doçentlik tezinin kitap haline getirilmiş şekli olup Arapça, Farsça, Gürcüce ve Ermenice kaynaklar üzerinde titiz araştırmalar sonunda kaleme alınmıştır. Eserde İslâm hâkimiyetinin Azerbaycan'a yerleşmesi, bölgede geniş çaplı İslâmlaşma faaliyetleri, Emevî ve Abbâsiler döneminde genel siyasî durum, yerli ahalinin dışarıdan gelenlerle münasebetleri, Hürremîler hareketi ve Bâbek el-Hürremî ayaklanması gibi konular ele alınmış, bunun yanında toprak mülkiyeti, vergi sistemi, şehir hayatı, ticarî ilişkiler gibi meselelere temas edilmiştir. Eser 1965, 1989, 1999 ve 2007 yıllarında Rusça ve Azerbaycan Türkçesiyle (*Azerbaycan VII-IX Esirlerde*, Bakü 2007) neşredilmiştir. 3. *Gosudarstvo Atabekov Azerbaydjana 1136-1225 gg.* Selçuklu Devleti'nin çöküş devri ve ortaya çıkan atabegliklerden Azerbaycan ve Arrân Atabegliği'nin kuruluş, gelişim ve çöküş dönemleriyle ilgilidir. Atabegler devrinde Azerbaycan'da mülkî idare sistemi, toprak mülkiyeti şekilleri, vergi sistemi, sanat ve zanaat erbabının durumu, şehir hayatı ve sosyokültürel yaşam gibi konular araştırmanın derinliğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu monografi eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ilim mahfillerinde ilgiyle karşılanmış, ülke düzeyinde bilim ve sanat eserlerine verilen en büyük ödüle (devlet ödülü) layık görülmüştür (1980). Eser 1978, 1985, 1999 ve 2007'de Rusça ve Azerbaycan Türkçesi'nde yayımlanmıştır. 4. *Gosudarstvo Horezmşahov-Anuşteginidov: 1097-1231.* Hârizmşahlar Devleti'nin siyasal ve sosyokültürel tarihiyle ilgili bir incelemedir. Eser Rusça olarak Moskova (1986) ve Bakü'de (1999), Özbekçe olarak Taşkent'te (1998), Türkçe olarak İstanbul'da (2003) basılmıştır. 5. *Yaxın ve Orta Şerqde VII-XVII Esirlerde Qarşısı alınmaz Felaketler ve Ekstremal Hadiseler* (Bakü 1990). Genel İslâm tarihi kaynaklarının taranmasıyla yazılan bu eserde Ortaçağ'da Yakındoğu ve Ortadoğu'da meydana gelen olağan üstü olaylar, sel, yangın, deprem gibi hadiseler ele alınmıştır. 6. *Azerbaydjan v Epohu Nizami* (Bakü 1991). Eserde Azerbaycan'ın ünlü şairi Nizâmî-i Gencevî ve dönemi tetkik

edilmiştir. 7. *Qırmızı Terror* (Bakü 1993). Bünyadov'un 1930'lu yıllarda Azerbaycan aydınlarına ve siyasilerine uygulanan politik baskı, yıpratma, yıldırma, sürgün ve öldürme vak'alarına dair meşhur çalışmasıdır. Sovyet arşivlerinde mevcut mahkeme tutanakları ve saklı belgelere dayanılarak telif edilen eser Türkiye Türkçesi'ne aktarılıp *Stalin Döneminde KGB Arşivlerinde Kırmızı Terör* ismiyle neşredilmiştir (İstanbul 2004). 8. *Dinler, Teriğletler ve Mezhepler* (Bakü 1997). Dinler tarihi ve mezhepler hakkında kaynak niteliğinde olan eser dünyada mevcut dinler, tarikatlar ve mezheplerin kısa bir anlatımıdır.

Ziya Bünyadov bunların dışında Arapça, Rusça, İngilizce ve Osmanlı Türkçesi'nden Azerbaycan Türkçesi'ne çok sayıda eser tercüme etmiştir. Tercüme usulü, metinlerin tam aktarımından ziyade anlaşılması güç veya açıklanması gereken kısımların dipnotlarda şerhlerini içeren tahkik ve tetkikten ibarettir. Vasım Memmedeliyev ile birlikte hazırladığı Kur'an-ı Kerim'in Azerbaycan Türkçesi'ne çevirisi bu anlamda zikredilebilir. Bu çalışma bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'da yayımlanmış ilk Kur'an tercümesidir (1991) ve 1993'te "Hacı Zeynelâbidin Tağiyev" ödülünü almıştır. Arapça'dan diğer çeviri çalışmalarının önemli bir kısmı derleme niteliğinde olup Azerbaycan tarihi açısından önem arzeden bölümler içerir (bu tür çalışmalara örnek olarak İbn A'sem el-Küfî'nin *Kitâbü'l-Fütûh* [Bakü 1981], Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-büldân* [Bakü 1983] ve İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil fi't-târih* adlı eserleri gösterilebilir). Bünyadov, Abdürreşid el-Bakûvî'nin *Kitâbü Telhîşî'l-âşâr ve 'acâ'ibi'l-meliki'l-kaħhâr* (Bakü 1992), Zehrâvî'nin *Kitâbü't-Taşrif li-men 'aceze 'ani't-te'lif* (Moskva 1983), Süyütfî'nin *Keşfü's-şalşale 'an vaşfi'z-zelzele* (Bakü 1983), Muhammed b. Mahmûd b. Halîl el-Halebî'nin *Târîhu'l-Emîr Yaşbek ez-Zâhirî* (Bakü 1985), Fuzûlî'nin *Maḥla'u'l-i'tikâd* (Bakü 1987), Hamdullah el-Müstevfî'nin oğlu Zeynüddin'e ait *Zeyl-i Târîh-i Güzide* (Bakü 1990, M. D. Kâzimof ile birlikte), Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin *Kitâbü'l-İdrâk li-lisâni'l-etrâk* (Bakü 1992), Sadreddin Ali b. Nâsir el-Hüseynî'nin *Aħbârü'd-devleti's-Selcûkiyye* (Rusça'ya, *Soobşeniya o Seldjukskom gosidarstve* adıyla, Moskova 1980) adlı eserlerin ise tam metin çevirilerini yapmış, bu eserlerin bir kısmını Azerbaycan Türkçesi'ne, bir kısmını Rusça'ya tercüme etmiştir.

Bünyadov'un İngilizce ve Rusça'dan tercüme ettiği çalışmaları da vardır. Bunların

Ziya
Bünyadov

içinde Kafkas Albanları tarihinin ana kaynaklarından Movses Kaghankatvatsi'nin *Albanya Tarihi* ve Mkhitar Gosh'un *Alban Salnamesi* önemlidir. Her iki eserin tercümesi tek kitap halinde 1993 ve 2006'da Bakü'de neşredilmiş, son baskı ayrıca Türkiye Türkçesi'ne çevrilmiştir (trc. Yusuf Gedikli, *Alban Tarihi ve Alban Salnamesi*, İstanbul 2006). Müellif Osmanlı tarihçileriyle (Peçuylu İbrâhim, Selânikî Mustafa Efendi, Solakzâde Mehmed gibi) çağdaş Türk araştırmacıların eserlerini de Azerbaycan Türkçesi'ne kazandırmıştır. Revan eyaletinin 1728 tarihli icmal defteriyle (Bakü 1996) Nahçıvan sancağının 1728 tarihli mufassal defteri (Bakü 1997) Ziya Bünyadov ile Hüsameddin Memmedov'un ortak transkripsiyon ve tercümesiyle yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

O. A. Dolgov – A. V. Dorofeev, "Geroy Sovetskogo Soyuza Ziya Musa oglu Buniyatov", *İstoriya Bakinskogo Visşego Obşevoykovogo Komandnogo Uçilişa*, Bakü 1969, s. 78-80; Z. M. Bunyatov: *Bibliyografiya* (haz. H. A. Zulalova), Bakü 1988; *Azerbaycanın Elm ve Medeniyyet Xadimleri: Ziya Bünyadov-Bibliografiya* (haz. Ç. N. Ehemedova), Bakü 1994; C. D. Miliband, "Bunyatov Ziya Musayevič", *Biobibliografiçeskiy Slovar Otoçestvennih Vostokoveov* (haz. Cengiz Buyar), Moskva 1995, I, 203-204; Naile Velixanlı, "Akademik Ziya Bünyadovun Yaradıcılığına Dair", *Orta Esrlər Şerhi: Z. M. Bünyadovun Xatiresine Hesr Olunmuş Meqaleler Toplusu*, Bakü 2000, s. 7-17; Müşfik Askerov, Z. M. Bünyadov'un *Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği* (yüksek lisans tezi, 2001), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Ziya Musa Oğlu Bünyadov: Bibliografiya* (haz. Z. T. Qurbanova), Bakü 2004; L. Lebedina, "Ziya Bünyadov: O Günleri Unutmaq Olmaz", *Qobustan*, sy. 2 (1985), s. 4-6; A. Abdulla, "Akademik Ziya Bünyadovla Sorğu", a.e., sy. 2 (1990), s. 55-61; Okan Yeşilot, "Azerbaycanlı Bir Ortaçağ Tarihçisi: Ziya Bünyadov", *MÜTAD*, sy. 12 (2002), s. 349-355; Hüsameddin Memmedov, "Tarihimize Yol Gösteren Adam: Ziya Bünyadov", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/11, Bişkek 2004, s. 47-54; Fethi Ahmet Polat, "Azerbaycan'da Yapılan Bir Kur'an Tercümesi", *Marife*, V/1, Konya 2005, s. 233-238.

QIYAS ŞÜKÜROV

BÜSEYYİS

(بُسييس)

Muhammed es-Sâdik b. el-Hâc Mahmûd
b. Muhammed Büseyyis
(1914-1978)

Tunuslu aydın ve edip.

2 Kasım 1914 tarihinde başşehir Tunus'ta doğdu. Diğer kaynakların aksine lakabının Besis (az miktarda yiyecek) şeklinde kaydedilmesi (*Mu'cemü esmâ'i'l-'Arab*, I, 182) yanlış olmalıdır. Büseyyis'in talebesi Muhammed Mahfûz, *büseyyis* kelimesinin Osmanlı döneminde Tunus'ta "yüzbaşılardan yardımcısı" anlamında kullanıldığını belirtir ki (*Terâcimü'l-mü'ellifin*, I, 130) muhtemelen orduda bir hizmet sınıfı olan "seyis"le alakalıdır. Büseyyis on yaşında iken babasını, on beş yaşında annesini kaybetti. Küçük yaşta kütüblarda okuma yazma öğrendi, Kur'an'ı ve bazı dinî metinleri ezberledi. Abdülazîz el-Bâvendî'nin camilerde verdiği derslere devam etti. Lise ve yüksek öğrenimini Zeytûne Üniversitesi'nde tamamladı ve 1942'de dinî ilimlerde âlimiye diploması olarak mezun oldu. Burada Ebû'l-Hasan b. Şa'bân, Muhammed Azîz Cuayt, Muhammed Beşîr en-Neyfer ve Muhammed ez-Zağvânî gibi hocalardan ders okudu. Kendini yetiştirmek için ayrıca Haldûniyye Medresesi'ndeki dersleri ve konferansları takip etti, şehrin çeşitli kütüphanelerindeki kitap ve dergi koleksiyonlarını inceledi. Yine muhtelif kütüphanelerle hocası Hasan Hüsnî Abdülvehhâb'ın özel kütüphanesindeki yazma eserlerle ilgilendi. Devam ettiği ilim ve edebiyat mahfillerinde Muhammed el-Arabî el-Kebâdî, Osman el-Ke'âk, Fransız şarkiyatçısı William Marçais gibi şahsiyetlerden faydalandı. 1944 yılından itibaren Zeytûne Üniversitesi'nin lise eğitimi verilen şubelerinde ders vermeye başladı. 1962'de bu üniversiteye bağlı Külliyyetü's-şerîa ve usulü'd-dîn'de hocalığa tayin edildi, 1975'te emekliye ayrılınca kadar bu görevini sürdürdü.

Sağlam bir kültüre, Tunus tarihi, Tunuslu şahsiyetler ve eserleri, çağdaş düşünce, felsefî ve siyasî akımlar konusunda geniş birikime sahip olan Büseyyis, Tunus'taki Sâdıkiyye, Haldûniyye, eş-Şübbânü'l-müslimûn gibi edebiyat kulüp ve cemiyetlerindeki konferansları, yaptığı konuşmalarda, katıldığı ilmi toplantılarda araştırmacı kişiliği ve güçlü hitabetiyle tanındı. *Şehre, Nehde, Nedim, Lisânü'l-'Arab, Zebâh, 'Amel, el-Beşâ'irü'l-Cezâ'iriyye* gibi gazete ve *Süreyyâ, Tûnisü'l-İetât*,